

Opazovanje velike govnačke *Catharacta skua* na Ormoškem jezeru

Observation of the Great Skua *Catharacta skua* at Ormoško jezero

Luka BOŽIČ

UVOD

Velika govnačka je vrsta, ki se zelo redko pojavlja v notranjosti celine. Pravzaprav je edino v času gnezdenja navezana na obrežja otokov severozahodnega dela Evrope, v glavnem med 55° in 65° severne zemljepisne širine (CRAMP et al. 1983). Evropska populacija je ocenjena na skoraj 14.000 gnezdečih parov, z glavnino na severnih otočjih Velike Britanije (več kot 8000 parov) (HAGEMELJER, BLAIR 1997). V negnezditvenem obdobju je izrazito pelagična, kar še posebej velja za mladostne in spolno nezrele osebkke. Takoj po koncu gnezditvenega obdobja je število opazovanj z obal evropske celine največje, zlasti v mesecih septembru in oktobru. V tem obdobju in po močnejših viharjih so možnosti za opazovanja znotraj celine največja (CRAMP et al. 1983). To se časovno ujema z opazovanjem na Ormoškem jezeru, kjer je bilo tega dne, tako kot že ves mesec september, jasno in razmeroma toplo vreme. Seveda so pri pojavljanju takšnih vrst odločilne vremenske razmere drugje, lahko pa tudi povsem drugi dejavniki.

Velika govnačka je bila kot izjemno redk gost opažena v notranjosti večine evropskih držav, na vzhodu celo do Rusije (CRAMP et al. 1983). Precej takšnih opazovanj je iz Nemčije (vir: *Limicola*), iz vzhodno- in južnoevropskih držav pa precej manj. Na Hrvaškem, na primer, je bila do sedaj ugotovljena le enkrat, in sicer leta 1894 pri kraju Ston na Pelješcu v južni Dalmaciji (KRALJ 1997). Na območju reke Drave je bila velika govnačka opazovana že julija 1976, ko je bila ugotovljena na Milštatskem jezeru na avstrijskem Koroškem (WRUSS 1992).

Opazovanje na Ormoškem jezeru je prvi podatek za to vrsto v Sloveniji v zadnjih petdesetih letih (Komisija za redkosti 1989).

Iz časa pred tem obdobjem sta za Slovenijo poznana le dva podatka. Kot edini opazovalec doslej je obakrat v Carnioli o njej pisal G. V. Sajovic. Najprej je bil 17.9.1841 na Ljubljanskem barju ustreljen en osebek velike govnačke (SAJOVIC 1912), nato pa še marca leta 1913 samec te vrste ob Kokrščici pri Rupi v predmestju Kranja (SAJOVIC 1917). Oba meha prepariranih ptic sta v zbirki PMS (A. Sovinc, ustno).

OPIS OPAZOVANJA

Dne 18. 9. 1997 sem prišel na jezero ob 11.30. Že po nekaj minutah pregledovanja vodne površine s teleskopom sem na precejšnji oddaljenosti zagledal mirno počivajočo ptico in jo v trenutku določil za govnačko. Zelo temna barva perja, kratek, čokat vrat in skoraj "srakopersko" oblikovan kljun so nedvomno izdajali predstavnico tega rodu, kaj več pa v prvem trenutku, predvsem zaradi oddaljenosti in neugodne svetlobe, nisem mogel ugotoviti. Nenazadnje pa je treba dodati, da se pri govnačkah bistvene določevalne značilnosti pokažejo šele v letu. Na podlagi velikosti in opaznega prehajanja že tako temnega trupa v še temnejšo glavo sem predvideval, da prideta v poštev velika govnačka *C. skua* in lopatasta govnačka *Stercorarius pomarinus*. Povedati moram, da sem do tega dne imel praktične izkušnje le z bodičasto govnačko *S. parasiticus*, ki sem jo videl vsaj dvakrat.

Po nekajminutnem opazovanju se je govnačka spreletela za nekaj sto metrov

navzdol po jezeru. Seveda sem se po nasipu premaknil tudi jaz in tu so bile razmere za opazovanje precej ugodnejše. Visoko opoldansko sonce mi je sedaj sijalo v hrbet, pa tudi govnačka je bila nekoliko bliže. Kasneje se je ponovno vrnila na zgornji del jezera. Skupaj se je v času mojega opazovanja, ki je trajalo do 13.15, spreletela štirikrat. Po zadnjem poletu, ki je trajal približno dvajset minut, sem jo izgubil izpred oči. Predvidevam, da je odletela po toku reke navzgor. Pred tem se je v spirali dvigala do velike višine (v najvišji točki je bila s prostim očesom komaj vidna), kar je trajalo kar precej časa. Med dvigovanjem sta jo pričela napadati orel belorepec *Haliaeetus albicilla* in kanja *Buteo buteo*, kar pa je očitno ni pretirano vznemirjalo. Ze pred tem pa je razburila tudi rumenonogega galeba *Larus cachinnans*.

PREPOZNAVA VELIKE GOVNAČKE NA TERENU

V tem času sem si govnačko dodobra ogledal in jo zanesljivo določil za veliko. Zabeležil sem naslednje značilnosti:

Na vodi

* Trup je bil v celoti temno rjav, glava še temnejša (ne velja za podbradek in grlo, ki sta bila enake barve kot trup). Druge vrste govnačk so po bokih izrazito prečno progaste (kontrast svetlo-temno) poleg tega imata bodičasta *S. parasiticus* in dolgorepa govnačka *S. longicaudus* glavo svetlejšo od trupa (HARRIS et al. 1990).

* Peresa z izjemo primarnih in terciarnih, ki so bila skoraj črna, so bila po vsem robu svetleje obrobljena, kar pa ni bilo vidno že na prvi pogled. To je zelo pomembno za ločevanje od drugih vrst govnačk. Mladostni osebki le-teh imajo namreč svetlo obrobljene le konice peres in svetlo markirana še vsaj terciarna peresa (HARRIS et al. 1990).

* Kljun je bil, vsaj kar se mojih pričakovanj tiče, presenetljivo tanek (približno kot pri rumenonogem galebu, morda nekoliko krajši), konica zgornje polovice je bila opazno zavihana navzdol. Končni del kljuna je bil črn, medtem ko je bil preostali del temno siv. Dvobarvnost kljuna sicer ni značilnost velike govnačke.

Slika 1: Velika govnačka *Catharacta skua* 18. 9. 1997 na Ormoškem jezeru (L. Božič)

Fig. 1: Great Skua *Catharacta skua* on 18th September 1997 at Ormoško jezero (L. Božič)

V letu

* Let je bil morda nekoliko hitrejši, sicer pa precej podoben letu večjega galeba. Peruti so bile v primerjavi z galebimi nekoliko krajše, vendar bolj elegantne in zašiljene. Rep je bil razmeroma kratek in širok, rahlo trapezasto oblikovan, brez opaznih podaljšanih srednjih peres. V letu sta najbolj bodla v oči velika glava z močnim vratom in zelo debel trup, ki je bil na spodnji strani v najširši točki opazno izbočen. Po velikosti je bila videti nekoliko manjša od rumenonogega galeba (verjetno na račun peruti).

* Na obeh straneh peruti je zbujala pozornost velika bela lisa, ki se je razprostirala na primarnih peresih. Proti notranjosti se je nekoliko ožila (vendar je bila v celoti enako izrazita in popolnoma bela), kar je bilo bolje vidno na zgornji strani. Ta lisa je bila na spodnji strani nekoliko večja. Ko je govnačka letala visoko v zraku, je močna svetloba presevala skozi omenjeno belino.

* Z zgornje strani so bila dobro vidna zelo temna primarna in repna peresa, ki so bila v kontrastu s svetlejšo, zaznavno vzdolžno progasto trtico in svetlejšim perjem na preostalem zgornjem delu peruti. Predvsem slednje je v močnem soncu delovalo kar nekako toplo, svetlo rjavo. Hrbet je bil za odtenek temnejši (predvsem nad trtico), vendar še vedno precej svetlejši od primarnih in repnih peres. Spredaj je prehajal v že

omenjeno temno glavo, vendar kakšnega izrazitejšega prehoda ni bilo opaziti.

* Spodnja stran peruti je bila v celoti temna, brez vidnejših kontrastov. Trup je bil svetlejši (približno tako kot hrbet). V okolici nog je bila vidna nekoliko izrazitejša vzdolžna progavost; ta del je bil tudi v rahlem kontrastu s temnimi repnimi peresi.

* Druge vrste govnačk imajo belo liso na zgornji strani veliko slabše razvito, po spodnji strani peruti so izrazito progaste ali vsaj svetlo markirane (nikoli enobarvno temne), trtica in deli okoli nog so prečno progasti, rep je v primerjavi s telesom precej daljši itd. (HARRIS et al. 1990).

* Predvsem na podlagi izrazitosti in velikosti bele lise na perutih ter svetleje obarvanih krovnih peres peruti domnevam, da sem opazoval odrasel osebek.

Dodal bi še, da je zamenjava velike govnačke možna le z mladostnimi stadiji katere od drugih treh v Evropi pojavljajočih se vrst govnačk. Na natančno določanje teh razlik se tudi nanaša gornji tekst.

Pripis urednika: Komisija za redkosti je na podlagi tega zapisa determinacijo potrdila.

SKLEP

Velika govnačka je še ena izmed množice redkih in neobičajnih ptičev, ki so bili v zadnjih letih zabeleženi na Ormoškem jezeru in so obogatili seznam avifaune Slovenije še za eno vrsto (npr. BOŽIČ, ŠTUMBERGER 1994; DENAC 1995). Pri tem lahko še enkrat poudarim velik ornitološki pomen celotnega območja reke Drave, ki je s svojimi akumulacijskimi jezeri pravi "magnet" za številne seleče se vodne ptice. Seveda pa ni preseñenje, če se ob ustreznem rednem ornitološkem spremljanju med njimi občasno najde tudi kakšen izreden gost.

LITERATURA

BOŽIČ, L., ŠTUMBERGER, B. (1994): Prvo opazovanje črne njorke *Cephus grylle* v Sloveniji. *Acrocephalus* 15 (64): 69-72.

CRAMP, S. et al. (1983): *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. III. Oxford University Press, Oxford.

DENAC, D. (1995): Prvo opazovanje bengalske čigre *Sterna bengalensis* v Sloveniji. *Acrocephalus* 16 (73): 170-171.

HAGEMEIJER, J. M., BLAIR, M. J. (1997): *The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance*. T & AD Poyser, London.

HARRIS, A., TUCKER, L., VINICOMBE, K. (1990): *The Macmillan field guide to bird identification*. Macmillan Press Ltd. London and Basingstoke.

KOMISIJA ZA REDKOSTI PRI DOPPS (1989): Seznam dosedaj ugotovljenih ptic Slovenije s pregledom redkih vrst. *Acrocephalus* 10 (41-42): 75-80.

KRALJ, J. (1997): Ornitofauna Hrvatske tijekom posljednjih dvjesto godina. *Larus* 46: 1-112.

SAJOVIC, G. V. (1912): Ornitologični zapiski za Kranjsko v letih 1912 do 1913. *Carniola* 5 (4): 157-158.

SAJOVIC, G. V. (1917): Ornitologični zapiski za Kranjsko v letih 1914 do 1916. *Carniola* 8: 78-79.

WRUSS, W. (1992): Pomembna avifaunistična poročila o gostujočih vrstah na avstrijskem Koroškem. *Acrocephalus* 13 (54): 139-144.

POVZETEK

Dne 18.9.1997 je bila na Ormoškem jezeru opazovana velika govnačka, kar je prvi podatek za to vrsto v Sloveniji v zadnjih petdesetih letih. Pred tem sta bila poznana le dva bolj ali manj zgodovinska podatka. Članek je osredotočen predvsem na natančen opis opazovanja in značilnosti, po katerih je bila vrsta določena. Avtor domneva, da je opazoval odrasel osebek. Poudarjen je velik ornitološki pomen reke Drave in Ormoškega jezera, saj je velika govnačka le ena izmed množice zelo redkih ptic, ki so bile tukaj ugotovljene v zadnjih nekaj letih intenzivnejšega ornitološkega spremljanja.

SUMMARY

On September 18th 1997, a Great Skua was observed at Lake Ormož in NE Slovenia, which is the very first datum on this species in this country in the last fifty years. Only two more or less historical data on the occurrence of this bird are known from the time prior to this period. The article focuses mainly on a precise description of the observation and on the characteristics, on the basis of which the species was determined. The author presumes that the observed individual was an adult Great Skua. The great ornithological significance of the Drava river and Lake Ormož is emphasised, for the Great Skua is just one in the multitude of very rare breeders recorded here in the last few years while quite an intense ornithological monitoring has been carried out.

Luka Božič, Pintarjeva 16, 2106 Maribor